

a výsledky celostátního semináře k základním otázkám sociologie v Praze v březnu 1965, způsob, výsledky, úroveň i efekt československé účasti na 6. světovém sociologickém kongresu v Evianu. Pozorně a zevrubně rozebírá jednání celostátní konference československých sociologů v Bedřichově u Špindlerova Mlýna v listopadu 1966. Kriticky hodnotí a analyzuje sociologický pokus o sociální stratifikaci v díle *Československá společnost*, aby nakonec poukázal na objektivní selhání značné části československých sociologů v krizovém období.

Přísně, kriticky, ale také zásadově a spravedlivě a již jako generační účastník analyzuje, hodnotí a formuluje závěry o příčinách a důsledcích tohoto politického a také mnohdy i osobního a charakterového selhání. Řada sociologů svým ústupem od zásadních marxistických postojů a východisek, svým podléháním módním buržoazním sociologickým směrům, svým oportunismem a politickými i osobními ambicemi diskreditovala nejen sebe, ale i obor. A. Vaněk se samozřejmě opírá o příslušné stranické kritické a hodnotící dokumenty a další podklady orientované na postižení negativních rysů vývoje československé sociologie v letech 1964–1969. Přispívá však také svými zkušenostmi, svou erudiicí i svými odbornými zájmy kritického historika k hlubšímu a širšímu objasnění řady souvislostí, podmínek, příčin negativních jevů. Právě jeho přehledná, systematická, logicky a chronologicky utříděná analýza je velmi cenná a inspirující pro správný vývoj sociologie a pro zásadové řešení jejích problémů vzhledem k současným úkolům a potřebám praxe socialistické společnosti v souladu se zásadními směrnicemi Komunistické strany Československa.

A. Vaněk si je vědom toho, že chyby mohly být napraveny a překonány nejen díky zásadní a hluboké kritice obsažené ve stranických dokumentech a zvláště pak v *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, ale také díky aktivitě té menšiny mezi sociology, která si již před rokem 1968 uvědomovala nedostatky, chyby i deformace ve vývoji československé sociologie a kriticky na ně poukazovala. Právě zásluhou této stranicky a třídně vyspělé menšiny mohlo dojít k nápravě chyb a deformací ve vývoji naší sociologie a k vytvoření vnitřních podmínek pro obrodu marxistickoleninské sociologie. V této souvislosti má třetí část publikace vysoce aktuální význam pro současný vývoj, úkoly i povinnosti československé sociologie. Jak tedy na závěr hodnotit publikaci A. Vaňka? Jde o výsledek dlouholeté badatelské a výzkumné práce v oblasti dějin české a slovenské buržoazní sociologie, ale též i československé marxistické sociologie. Recenzovaná publikace navazuje na předchozí práce autora a podává obraz určité vývojové etapy, která však zdaleka není uzavřena. Sam autor ve stručném úvodu poukazuje na to, že ani v jeho předcházejících pracích, ani v této práci ještě není podán zevrubný a komplexní obraz dějin české a slovenské sociologie. Hlásí se k budoucí práci na tomto poli a předpokládá, že i další přispějí svým dílem.

Vzhledem k návaznosti recenzované publikace na předcházející práce autora je pochopitelné, že některé pasáže jsou stručné a tezovité, protože se předpokládá, že o některých představitelích a směrech již bylo pojednáno dříve. Autorovi lze vytknout, že zařazuje i postavy okrajové a z hlediska významu a vlivu druhořadé (např. Makovičku či J. Trakalu). Předností jeho práce je však úsilí situovat analýzu vývoje české a slovenské buržoazní sociologie a pak i marxistické sociologie do celkového ekonomického a politického vývoje obou našich národů, i když v rámci objektivně determinovaného rozsahu publikace jsou tyto souvislosti místy jen naznačeny. Autor však sleduje ještě jeden záměr. Jako vysokoškolský učitel pamatuje vždy na studenty a mladou generaci. Nazírá na dějiny české a slovenské buržoazní sociologie a zvláště pak na dějiny marxistické sociologie také z hlediska studentů, jimž marxistická analýza a vysvětlení umožní lépe pochopit širší souvislosti vývoje vědeckého, filozofického a sociálně politického myšlení.

Práce A. Vaňka je dílem zásadově, kritickým, opírá se o bohatý materiál i o autorovy vlastní výzkumné a badatelské výsledky. Je užitečná a cenná nejen pro studenty a pracovníky v oblasti sociologie. Může být prospěšná i pracovníkům příbuzných společenských věd a všem těm, kteří jsou ochotni učit se z minulosti, z úspěchů i nedostatků a chyb tak, aby se neopakovaly v přítomnosti ani v budoucnosti.

Eduard Urbánek

I.M. Slepencov: Naučnyj komunizm i konkretnyje sociologičeskiye issledovanija
(Vědecký komunismus a konkrétní sociologické výzkumy)

Moskva, MGU 1984, 256 s.

V monografii významného sovětského autora dostává se do rukou československých odborníků filozofů a sociologů práce podávající v dostupné a srozumitelné formě výklad základních přístupů a marxistickoleninských metodologických principů konkrétních

sociologických výzkumů. Kniha má velký teoretický i praktický význam pro zvládnutí metod a analýz jednotlivých, určujících stránek života a vývoje socialistické společnosti, přispívá ke zvýšení úrovně přípravy a výchovy nových odborníků — filozofů, vědeckých komunistů i sociologů. Obsahuje výklad vzájemných vztahů historického materialismu, vědeckého komunismu i konkrétních sociologických výzkumů. Vytýčuje hlavní směry a úkoly sociologických výzkumů v současné etapě vývoje vyspělé socialistické společnosti. Vychází přitom z úkolů formulovaných listopadovým plénem ÚV KSSS (1982) a červnovým plénem ÚV KSSS v roce 1983. Publikace se zabývá teoretickými a metodologickými problémy, dosud méně v literatuře zpracovanými, které jsou pro úspěšné řešení vědeckovýzkumné práce v sociologii nezbytné. Jak ukazuje autor, XXVI. sjezd KSSS soustředil pozornost společenskovědní fronty na zkoumání a objasňování smyslu i podstaty nových jevů a procesů, které se v reálném životě socialistické společnosti objevují. Červnové plénem ÚV KSSS uložilo společenským vědám úkol objasnit sociální faktory a cesty zvyšování efektivity výroby a produkce, studovat procesy a zákonitosti vytváření beztržní struktury společnosti, internacionalizace sociálního života, rozvoje socialistické samosprávy a společenského uvědomění pracujících. Při určení hlavních úkolů a směrů sociologického bádání orientovalo plénem KSSS pozornost i na vytváření soustavy sociologických informací a na přípravu kvalifikovaných kádrů.

Publikace je výsledkem speciálních přednášek I. M. Slepenskova na Moskevské univerzitě k otázkám vztahu vědeckého komunismu a konkrétních sociologických výzkumů i výsledkem dlouholeté vlastní vědeckovýzkumné práce autora.

Autorova výchozí pozice svědčí o uznání systémového a sociologického charakteru vědeckého komunismu, podtrhuje neustálý růst celistvosti objektu vědeckého komunismu a staví se proti jednostranné difinici předmětu vědeckého komunismu, proti jeho zužování pouze na zákony sociálně politické povahy. Slepenskov rozlišuje pojmy obecné zákony komunistické formace a jejich konkrétní projevy v různých etapách vývoje formace.

Struktura marxisticko-leninské sociologie již dlouho přitahuje pozornost teoretiků, metodologů v oblasti společenských věd. Je nepochybné, že historický materialismus vstupuje do systému marxisticko-leninské sociologie jako její obecný metodologický základ a vědecký komunismus představuje rovněž důležitý metodologický nástroj ve vztahu ke konkrétním sociologickým výzkumům. Svou metodologickou funkci mají i speciální sociologické teorie.

Využití historického materialismu a vědeckého komunismu umožňuje optimálně rozpracovat program, zaměření i metodiku konkrétních sociologických výzkumů a získat dostatečné množství sociologických informací nezbytných pro kvalifikovaný řídicí proces. Autor z pozice vědeckého komunismu úspěšně a srozumitelně objasňuje vztah historického materialismu a vědeckého komunismu i teorie vědeckého komunismu a sociologie. Ukazuje na to, co je předmětem a objektem vědeckého komunismu i předmětem a objektem sociologie a sociologických výzkumů.

Konstatuje, že v současnosti je proces konstituování teorie vědeckého komunismu jako samostatné vědy v podstatě dovršen. Tato vědecká teorie disponuje vlastní soustavou pojmu a kategorií, zákonů i speciální metodou. Je teoretickou soustavou, která je schopna tvůrčím způsobem analyzovat, hodnotit a usměrňovat — ze svých pozic a svou metodou — procesy a jevy probíhající v současné společnosti, včetně společnosti rozvinutého socialismu. Vědecký komunismus má i vyhraněnou metodologickou funkci ve vztahu k ostatním společenským vědám, včetně sociologických. Je teoretickým nástrojem k analýze, řízení a přetváření i k rozvíjení soudobého reálného socialismu jako světové soustavy. Je schopen zevšeobecňovat revoluční praxi a na základě jejich zkušeností rozvíjet sám sebe i ostatní společenské vědy. Je nástrojem přeměny sociální a politické reality. Ve vztahu k sociologii je teorií orientující (stejně jako historický materialismus) ostatní společenské vědy na zkoumání základních společenských problémů. Svými principy, zákony a kategoriemi usměrňuje i marxistickou sociologii na procesy a jevy, na data a způsoby interpretace sloužící k poznání a řízení socialistické společnosti. V metodologickém smyslu má tedy jednak orientační, jednak prognostickou a klasifikační funkci. Prognostickou proto, že jako teorie o komunistické společnosti je teorií o budoucnosti; základní tendence i současné procesy a jevy hodnotí a klasifikuje z hlediska dosažení konečného cíle — vybudování socialistické a komunistické společnosti. Hodnotí a charakterizuje sociální a politický obsah současných procesů i smysl a význam získaných sociologických poznatků z hlediska řízení vývoje společnosti směrem ke komunismu.

Vedle rozboru teoretických otázek obsahuje kniha i cenné informace o struktuře a institucionálním zabezpečení rozvoje marxistické sociologie v SSSR, o síti sociologických pracovišť akademie věd a hlavních směrech sociologického bádání SSSR.

Je podnětná jak pro sociology, tak i pro odborníky v oblasti vědeckého komunismu, přináší poznatky velmi cenné pro naše vědeckovýzkumné pracovníky i pro učitele na vysokých školách.

Miroslav Krpata